

*Осацький Всеволод
здобувач I курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності В 6 Перформативні мистецтва
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Науковий керівник –
викладач-стажист кафедри хореографії
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Качуринець Михайло*

СИМВОЛІКА ЧОЛОВІЧОГО ВБРАННЯ

У ФОЛЬКЛОРНІЙ ТАНЦЮВАЛЬНІЙ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Вступ. Фольклорна танцювальна традиція українців формується як цілісна система, у якій рух, музика та костюм взаємодіють і створюють образ носія культури. Чоловіче вбрання у цій системі виконує не лише утилітарну або декоративну функцію, а виступає знаковим елементом, що відображає уявлення громади про силу, гідність, соціальну роль та історичну пам'ять.

Мета статті – здійснити культурологічний аналіз символіки чоловічого вбрання в українській танцювальній традиції.

Основний текст. У традиційній культурі українців одяг був важливою частиною фольклорної картини світу. Він позначав належність людини до спільноти, відображав її вік, соціальний статус, життєвий стан і навіть характер. Чоловіче вбрання зберігало у собі уявлення про мужність, господарність, військову вправність і моральну стійкість.

Історичний розвиток народного костюма демонструє водночас його сталість і здатність до трансформацій. Як зазначає Олександр Дурманенко: «Традиційний костюм був відомий ще з часів Київської Русі, відтоді регіони України дотримувалися локальних особливостей у його оформленні. Більшої універсальності крій та елементи оздобы почали набувати орієнтовно наприкінці XIX сторіччя, і з часом відмінності все більше розмивалися» [3].

У той самий період костюм набуває значення культурного символу. Ілона Сиваш підкреслює: «Уперше до українського національного костюма як до чинника самоідентифікації звернулася інтелігенція кінця XIX століття. Вишиті сорочки ставали обов'язковим атрибутом, своєрідною візитівкою українських патріотів – тих, хто прагнув незалежності України. Зазвичай, традиційною сорочкою доповнювали міський костюм» [7, с.182]. Одяг починає виконувати функцію культурного маркера, що виходить за межі побуту.

Структурну цілісність чоловічого строю розкриває Марина Олійник: «Традиційне чоловіче вбрання українців – це самобутній комплекс із полотняної сорочки (заправленої в штани), широких шароварів або вузьких штанів, посиленій поясом та нагрудним одягом (кептар, свита)» [5, с.69–70]. Перелік елементів костюма, поданий дослідницею, демонструє його багатшаровість і символічну насиченість: сорочка позначала родову належність, штани асоціювалися зі свободою руху, пояс виконував захисну функцію, а верхній одяг і головний убір маркували статус і честь чоловіка.

Костюм постає як система значень. Соціальна функція проявлялася у диференціації матеріалів та оздоблення, а символічна в орнаментиці та кольорах, що наділяли одяг охоронними й репрезентативними сенсами. У цьому вимірі костюм можна розглядати як своєрідний текст традиції, який прочитується у побуті, обрядовості та мистецтві.

Перенесення фольклорного танцю на професійну сцену надає цьому «тексту» нової форми існування. Вбрання стає художнім інструментом, здатним посилювати виразність сценічного образу. За Патрісом Паві, костюм використовується для «досягнення ефектів ампліфікації, спрощення, абстрагування та прочитуваності» [6, с.233]. Конструкція одягу впливає на ритм і пластику руху, а танець надає костюму додаткового смислового звучання, роблячи його активним учасником сценічної дії.

Цю тезу розвивають Тетяна Білан та Оксана Петрів, які зазначають: «Народному костюму належить особлива роль в історії моди та стилю. <...>. Внутрішня система знаковості костюма в хореографічній постановці повинна бути абсолютно когерентною, щоб публіка змогла прочитати фабулу танцю [1, с.71–72]. Знакова природа сценічного одягу діє одночасно і всередині художнього твору як сукупність «постави у формі знаків, взаємопов'язаних між собою достатньо когерентною системою одягу», і в соціально-культурному просторі «поза сценою у формі співвіднесення з реальним світом, де одяг також має певне значення» [6, с.233].

Сценічний образ танцівника формується не лише технікою виконання, а й візуальною мовою костюма, яка допомагає глядачеві розпізнати характер персонажа і культурний контекст. Навіть у стилізованих постановках вбрання зберігає фольклорні смисли, виступаючи містком між традицією та сучасністю.

Особливу роль костюм відіграє у маркуванні регіональної специфіки танцю. Колір шаровар, форма пояса чи силует верхнього одягу можуть вказувати на походження танцю: подільське, гуцульське, бойківське або наддніпрянське. Таким чином, костюм виступає не лише декоративним елементом сцени, а носієм локальної культурної пам'яті.

Так, у танцях Карпатського регіону, у чоловічому вбранні Прикарпаття переважає білий колір, сорочки з відкладним комірцем та вільними рукавами або коміром-стійкою та чохлами на рукавах. Комірець застібають на гудзик або зав'язують червоною стрічкою. Сорочки, майже не оздоблені, носять зверху білих полотняних штанів, підперізують вовняним поясом, до якого підвішують особисті речі. Верхнім одягом слугує короткий білий полотняний кабат і біла полотнянка (тип свити), яку оздоблюють вовняною вишивкою й тасьмою [2, с.52].

Комплекс традиційного чоловічого вбрання танців Гуцульщини вирізняється архаїчністю та багатством аксесуарів: основу складає тунікоподібна сорочка з коміром-стійкою, що доповнюється плечовим одягом (сердаком і кептарем), поясом-чересом, сумкою-«тобівкою», плетеними капчурами та шкіряними постоломи. Водночас чоловічий стрій танців Бойківщини демонструє свої особливості: використання довгих сорочок (установкових чи безустановкових) та лейбиків – безрукавок довжиною до колін. Характерною рисою бойківської

вишивки є стримана колористика (синій, чорний, зелений та коричневий кольори), а головні убори – смушкові шапки чи капелюхи, часто прикрашалися стрічками та квітами [1, с.71].

Чоловіче вбрання в подільській хореографії вирізняється стриманою елегантністю: біла ляна сорочка (часто з вишивкою), вузькі або широкі полотняні штани, широкий тканий пояс (крайка), а також чобітки. Для танцю характерні легкі жупани, чумарки або лейбики, що дозволяють вільно рухатися. Основні елементи подільського чоловічого костюма: сорочка (вишита білими, чорними або червоно-чорними нитками, переважно з геометричним або квітковим орнаментом, вишивка часто прикрашає манішку та комір-стійку); штани (полотняні (білі) або сукняні (чорні, сині, коричневі) штани, які заправляли у чоботи); пояс (довгий, широкий тканий пояс (червоний, зелений або синій) є обов'язковим елементом, що підкреслює талію); верхній одяг (чумарки (приталені), свитки, а в холодну пору кожухи чи півкожухи); головний убір (чорна смушева шапка (конічна) або бриль (влітку)); взуття – чорні чоботи [4].

Нагромадження таких регіональних ознак свідчить, що символіка чоловічого вбрання формується у взаємодії природного середовища, господарської практики та соціальних традицій. У танцювальному мистецтві ці особливості набувають нової функції: вони допомагають створити сценічно впізнаваний образ і формують візуальну ідентичність танцю. Через костюм глядач часто інтуїтивно визначає локальне походження постановки ще до того, як це стане очевидним у хореографічній лексичі.

Висновки. Отже, чоловіче вбрання у фольклорній танцювальній традиції українців виступає не лише елементом зовнішнього образу, а носієм історичних, соціальних і художніх смислів. У сценічній практиці костюм формує характер персонажа, підсилює пластику руху та допомагає передати культурний контекст танцю. Регіональні особливості чоловічого строю забезпечують впізнаваність танцю і зберігають локальну культурну пам'ять. Саме тому символіка костюма є важливим чинником осмислення української танцювальної традиції як цілісного мистецького явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан Т., Петрів О. Роль народного костюма у створенні хореографічного образу Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. № 73 (1). С. 69–73.
2. Васіна З. Українське народне вбрання. Київ: Мистецтво, 2020. 71 с.
3. Дурманенко О. Заволоч, коралі, бекеша та їх волинські особливості: фоторепортаж із виставки про традиційний одяг регіонів України. Волинські новини. 24.08.2024. URL: <https://surl.li/tlvxqi> (дата звернення: 14.02.2026).
4. Іваневич Л. А. Особливості класифікації складових народного костюма українців Поділля XIX – початку XX століття. Освіта, наука і культура на Поділлі. 2013. Т. 20. С. 489–501.
5. Олійник М. Український чоловічий одяг у побуті міської інтелігенції в другій половині XIX – першій половині XX століття. Народна творчість та етнологія. 2015. № 4. С. 67–77.
6. Паві П. Словник театру. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 640 с.
7. Сиваш І. О. Традиційний одяг українців в контексті сучасного етнодизайну. Український мистецтвознавчий дискурс. 2024. № 1. С. 180–188.